

Aan de leden van de gemeenteraad
van de gemeente Zutphen
Postbus 41
7200 AA ZUTPHEN

Datum
28 mei 2013

Behandeld door
drs. M. Knip RA

Ons kenmerk
3100057812/0831/av/ws13

Onderwerp
Accountantsverslag 2012

Uw kenmerk
-

Geachte leden van de raad,

Hierbij ontvangt u ons accountantsverslag over het boekjaar 2012. Daarin zijn onze belangrijkste controlebevindingen samengevat.

Wij hebben de jaarrekening 2012 van de gemeente Zutphen, opgesteld onder verantwoordelijkheid van het college van burgemeester en wethouders, gecontroleerd. Bij deze jaarrekening hebben wij een goedkeurende verklaring voor de getrouwheid en rechtmatigheid verstrekt.

De inhoud van dit accountantsverslag hebben wij besproken met een delegatie van uw gemeentelijke organisatie.

Indien dit accountantsverslag nog vragen overlaat, zijn wij graag bereid dit rapport nader toe te lichten.

Hoogachtend,

Deloitte Accountants B.V.

drs. M. Knip RA

Gemeente Zutphen

Rapport van bevindingen accountantscontrole 2012

28 mei 2013

Inhoudsopgave

1. Managementsamenvatting	3
1.1 De opdracht die u ons hebt verstrekt	3
1.2 Verloop van onze controle	3
1.3 Samenvatting van onze controle van de jaarrekening 2012	4
2. De jaarstukken voldoen aan de vigerende voorschriften	6
2.1 Een goedkeurende controleverklaring voor 2012	6
2.2 Informatiewaarde jaarverslag (incl. paragrafen)	7
2.2.1 Algemeen	7
2.2.2 Kwaliteit informatiewaarde jaarverslag is versterkt	7
2.2.3 Jaarrekening 2012 voldoet aan het meest actuele BBV	9
2.3 Single information Single audit (SiSa)	9
3. Interne (financiële) beheersing in ontwikkeling	10
4. Bevindingen jaarrekeningcontrole 2012	13
4.1. Evaluatie van fouten en onzekerheden	13
5. Analyse resultaat 2012	16
6. Grondexploitatie 2012	18
7. Financiële positie	20
8. Ter afsluiting	23
Bijlage 1: Verplichte onderwerpen van onze rapportage	24
Bijlage 2: Overzicht niet-gecorrigeerde controleverschillen	26
Bijlage 3: Overzicht fouten en onzekerheden SiSa 2012	27

1. Managementsamenvatting

1.1 De opdracht die u ons hebt verstrekt

Wij hebben van u de opdracht gekregen om de jaarrekening 2012 van de gemeente Zutphen te controleren. De accenten en reikwijdte van de accountantscontrole zijn door u vastgelegd in de controleverordening.

De doelstelling van de controle is het afgeven van een controleverklaring bij de jaarrekening 2012 van uw gemeente. In dit rapport geven wij een toelichting op de bevindingen naar aanleiding van onze controle. De accenten en reikwijdte van de accountantscontrole zijn door ons vastgelegd in de opdrachtbevestiging d.d. 22 oktober 2012. De controle-aanpak 2012 is door ons met uw auditcommissie besproken. Voor het controlejaar 2012 heeft de auditcommissie ons geen bijzondere controle-accenten meegegeven.

“De accenten en reikwijdte van onze controle zijn vastgelegd in onze opdrachtbevestiging.”

De belangrijkste bevindingen vanuit onze controle en de daaraan gekoppelde adviezen hebben wij in dit verslag opgenomen.

De, vanuit onze beroepsorganisatie, verplichte rapportageonderdelen hebben wij opgenomen in bijlage 1 van dit verslag. In dat kader melden wij dat onze onafhankelijkheid ten opzichte van uw gemeente voldoende is geborgd. Daarnaast vragen wij uw aandacht voor het uitvoeren van een periodieke frauderisicoanalyse als vast onderdeel van uw interne controlesysteem.

1.2 Verloop van onze controle

Wij zijn op 15 april 2013 gestart met de controle van de jaarrekening 2012. Bij aanvang van de balanscontrole was de kwaliteit van de ter controle aangeboden conceptjaarrekening voldoende.

“De dossiervorming was voldoende en medewerking ten tijde van de controle was constructief”.

De dossiervorming was voldoende om onze controle te kunnen starten. Tevens hebben wij volledige medewerking van uw medewerkers gehad bij het uitvoeren van onze controlewerkzaamheden. Tijdens onze controle hebben wij voor diverse posten wel aanvullende informatie moeten opvragen om tot een goede beoordeling te komen. Daarnaast heeft onze controle tot een aantal correcties geleid. Al deze correcties zijn door uw organisatie op een juiste wijze in de definitieve jaarrekening verwerkt.

Uit bovenstaande blijkt dat er sprake is van een stijgende lijn in de kwaliteit van de aanlevering van de jaarstukken en de dossiervorming. Dit heeft onder andere geleid tot een kortere doorlooptijd ten opzichte van de controle 2011.

1.3 Samenvatting van onze controle van de jaarrekening 2012

In het najaar van 2012 hebben wij onze interim-controle voor uw gemeente uitgevoerd. Deze controle is primair gericht op de analyse en evaluatie van de interne beheersingsomgeving. Het gaat hierbij onder meer om onderwerpen op het terrein van administratieve organisatie/interne beheersing (AO/IB), rechtmatigheid en tussentijdse informatievoorziening die van belang zijn bij een verdere verbetering van de bedrijfsvoering.

Wij hebben daarbij vastgesteld dat de interne financiële beheersing in ontwikkeling is. Met een aantal verbeterpunten is een start gemaakt. De komende tijd zullen hiervan de vruchten geplukt moeten worden. Vanuit onze taak geven wij u mee dat het juist in deze tijd meer dan noodzakelijk is om de interne (financiële) beheersing binnen uw organisatie verder te verbeteren en te bewaken. Voor uw organisatie is het van belang dat de positieve lijn doorgezet wordt in de komende periode. Dit om juist de "basis" van de interne beheersing in uw organisatie sterker te borgen teneinde de benodigde focus naar de toekomst goed en betrouwbaar te kunnen laten verlopen.

"Een goedkeurende
controleverklaring
voor getrouwheid en
rechtmatigheid."

In april 2013 hebben wij de jaarrekeningcontrole 2012 uitgevoerd. Bij de door het college van burgemeester en wethouders opgestelde jaarrekening 2012 hebben wij een goedkeurende controleverklaring verstrekt voor de getrouwheid en de rechtmatigheid. Er resteren geen getrouwheidsfouten of –onzekerheden. Ten aanzien van de financiële rechtmatigheid hebben wij een fout geconstateerd van € 870.195 bij de naleving van de Europese Aanbestedingsrichtlijnen. Omdat deze fout valt binnen de door u gestelde goedkeuringstolerantie van € 2,265 miljoen heeft deze fout geen gevolgen voor de strekking van onze controleverklaring. In hoofdstuk 4 van deze rapportage gaan wij hier nader op in.

De jaarstukken 2012, bestaande uit het jaarverslag (programmaverantwoording en verplichte paragrafen) en de jaarrekening, voldoen voor 2012 aan de vereisten van het Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten (BBV). In 2012 heeft uw gemeente een belangrijke kwaliteitsslag gemaakt in de versterking van de informatiewaarde van uw jaarverslag. Het gaat hierbij met name om de paragraaf weerstandsvermogen waarin voor het eerst een gekwantificeerde confrontatie tussen benodigde en aanwezige weerstandscapaciteit heeft plaatsgevonden. Dit is een positieve ontwikkeling. De kwaliteit van de jaarstukken kan nog verder verbeterd worden op de aspecten prestatie-indicatoren, paragraaf bedrijfsvoering en verschillenanalyse

Het resultaat na bestemming over 2012 bedraagt € 1,1 miljoen positief (begroot na wijziging: € nihil), tegenover € 7,6 miljoen nadelig over 2011. In uw jaarstukken 2012 is op een toereikende wijze inzicht gegeven in de afwijkingen en de daaraan ten grond liggende oorzaken. In hoofdstuk 5 geven wij u een korte analyse van het resultaat over 2012.

De omvang van de grondexploitatie binnen uw gemeente is relatief groot. Daarom besteden wij in hoofdstuk 6 specifiek aandacht aan de grondexploitatie en de ontwikkelingen die we daarin signaleren. Uw gemeente, heeft net als vele andere gemeenten, te kampen met de verslechterde economische omstandigheden. In 2012 heeft dit geresulteerd in het treffen van aanvullende afwaarderingen en/of verliesvoorzieningen. Samenvattend stellen wij vast dat uw gemeente in 2012 adequaat invulling heeft gegeven aan onze adviezen om tijdig de calculaties te actualiseren en een risicoanalyse voor de diverse complexen op te stellen. De uitkomsten hiervan zijn op een juiste en toereikende wijze meegenomen in de waardering van de complexen respectievelijk de becijfering van de uitkomsten van de risicoanalyse voor wat betreft de grondexploitatie.

In het verlengde van het bovengenoemde gaan wij in hoofdstuk 7 van deze rapportage uitgebreid in op de financiële positie van uw gemeente. Dit hebben wij gedaan aan de hand van een aantal belangrijke financiële verhoudingscijfers. Samenvattend is de solvabiliteit gedaald van 38% naar 35%. Dit is het gevolg van een afgenomen reservepositie door het negatieve resultaat voor bestemming van 2012.

Ultimo 2012 was sprake van een tekort van op lange termijn beschikbare middelen van afgerond € 16,0 miljoen, tegenover een tekort van € 8,8 miljoen ultimo 2011. Het tekort heeft uw gemeente kortlopend gefinancierd middels kasgeldleningen. Hiervoor is bewust gekozen. We hebben het college geadviseerd de rente-ontwikkelingen nauwlettend te monitoren, zodat tijdig op belangrijke wijzigingen geanticipeerd kan worden.

Ten slotte is de ratio weerstandsvermogen 1,28 (benodigde weerstandscapaciteit gedeeld door beschikbare weerstandscapaciteit). Dit betekent dat uw gemeente met de huidige beschikbare weerstandscapaciteit voldoende in staat is financiële tegenvallers als gevolg van het optreden van risico's op te vangen. Wij merken hierbij nog op dat de mogelijke risico's vanuit de diverse toekomstige transitie's (Participatie, Jeugdzorg en AWBZ) hierin niet zijn meegenomen. Dit omdat uw gemeente het voornemen heeft uitgesproken deze toekomstige taken budgettair-neutraal uit te voeren.

Dit neemt niet weg dat alertheid voor de komende periode geboden is. De komende periode komt een groot aantal ontwikkelingen op uw gemeente af. Denk hierbij aan de verdere decentralisatie van de overheidstaken, de gevolgen van de economische crisis en de krimp en de vertragingen in de grondexploitatie. Een andere belangrijke factor die hierbij in ogenschouw moet worden genomen vormt de toenemende kans op financiële risico's vanuit de diverse verbonden partijen waarin uw gemeente participeert en (deels) verantwoordelijk voor is.

2. De jaarstukken voldoen aan de vigerende voorschriften

2.1 Een goedkeurende controleverklaring voor 2012

Bij de door het college opgestelde jaarrekening 2012 hebben een goedkeurende verklaring voor de getrouwheid en de (financiële) rechtmatigheid verstrekt. De controleverklaring is separaat aan u verzonden.

Volledigheidshalve merken wij op dat indien tot de vergadering van de raad omstandigheden blijken die aanpassing van de jaarrekening noodzakelijk maken, een dergelijke aanpassing nog voor de vergadering van de raad moet worden gemaakt. Uiteraard vervalt in die situatie onze toestemming voor het opnemen van onze controleverklaring in de jaarrekening 2012.

Normenkader controle jaarrekening 2012

Op grond van het Besluit Accountantscontrole Decentrale Overheden (BADO) stelt de raad de goedkeuringstolerantie vast die de accountant bij zijn jaarrekeningcontrole dient te hanteren. Het normenkader en de goedkeuringstolerantie zijn vastgesteld door de gemeenteraad op 5 november 2012.

Wij hebben – conform de door u vastgestelde controleverordening en controleprotocol – de controle van de jaarrekening 2012 uitgevoerd met inachtneming van de volgende toleranties. U hebt ons voor het boekjaar 2012 opgedragen om bij onze oordeelsvorming uit te gaan van de hierna vermelde goedkeuringstolerantie:

Goedkeuringstoleranties		
Fouten	1% van het totaal van de lasten (inclusief mutaties in de reserves)	€ 2.265.580
Onzekerheden	3% van het totaal van de lasten (inclusief mutaties in de reserve)	€ 6.796.740
Rapportagetolerantie		
Fouten en onzekerheden (conform uw controleprotocol)		€ 50.000

Ten aanzien van de rechtmatigheidscontrole is voor wat betreft de interne regelgeving uitgegaan van de variant "recht", "hoogte" en "duur". Bij onze controlewerkzaamheden voor 2012 hebben wij deze aanwijzingen als uitgangspunt gehanteerd. In paragraaf 4.1. van deze rapportage gaan wij nader in op de bevindingen (rechtmatigheid en getrouwheid) van onze controle.

Daarbij vragen wij uw expliciet aandacht voor onze bevindingen op het gebied van EU-aanbestedingen.

De goedkeurende strekking van de controleverklaring betekent dat de jaarrekening met een redelijke mate van zekerheid geen fouten of onzekerheden bevat die in totaliteit de voor de jaarrekeningcontrole gehanteerde goedkeuringstolerantie overschrijden. Een overzicht van alle geconstateerde niet-gecorrigeerde controleverschillen hebben wij in bijlage 2 opgenomen.

2.2 Informatiewaarde jaarverslag (incl. paragrafen)

2.2.1 Algemeen

De jaarverslaggeving 2012 bestaat uit:

- Het jaarverslag 2012 (programmaverantwoording en verplichte paragrafen).
- De jaarrekening 2012.

In het jaarverslag (programmaverantwoording) dient informatie opgenomen te worden over: wat hebben we gedaan, wat hebben we bereikt en wat heeft het gekost? De programmaverantwoording vormt samen met de verplicht voorgeschreven paragrafen (zoals weerstandsvermogen, bedrijfsvoering, etc.) het jaarverslag. Beide onderdelen vallen niet (expliciet) onder de controle van de jaarrekening. Primair object van de accountantscontrole (op grond van artikel 213 van de Gemeentewet) is de jaarrekening (programmarekening met toelichting en de balans met toelichting).

De inhoud van het jaarverslag (programmaverantwoording en paragrafen) hebben wij “marginaal getoetst”. Deze toetsing blijft beperkt tot het signaleren van mogelijke tegenstrijdigheden tussen het jaarverslag en de jaarrekening.

De accountantscontrole omvat daarom geen oordeel over de inhoudelijke juistheid en volledigheid van de informatieverstrekking opgenomen in de programmaverantwoording en de verplichte paragrafen. Bij onze controle hebben wij geen tegenstrijdigheden tussen het jaarverslag en de jaarrekening geconstateerd.

2.2.2 Kwaliteit informatiewaarde jaarverslag is versterkt

“Jaarverslag en
jaarrekening zijn niet
tegenstrijdig.”

De kwaliteit van de informatiewaarde van het jaarverslag is in 2012 voor wat betreft de paragraaf weerstandsvermogen verbeterd. In het jaarverslag 2012 heeft voor het eerst een kwantificering van de risico's (benodigde weerstandscapaciteit) plaatsgevonden inclusief confrontatie met de beschikbare weerstandscapaciteit. Dit is een belangrijke verbetering. Onze andere adviezen uit voorgaande rapportages blijven onverminderd van kracht:

Prestatie-indicatoren

In het jaarverslag wordt inzicht verschaft in de 3 W's (wat willen we bereiken, wat hebben we gedaan en wat heeft het gekost). Wij merken op dat deze prestatie-indicatoren nog niet goed aansluiten bij de geformuleerde doelstellingen per programma. Tevens is niet voor alle indicatoren de realisatie over 2012 ingevuld of kan deze door omstandigheden niet ingevuld worden. Hierdoor is het nog niet altijd mogelijk om vast te stellen of de beoogde doelstellingen ook voldoende gerealiseerd zijn.

Het bovengenoemde is niet uniek voor uw gemeente. Vele gemeenten hebben de afgelopen jaren – net als uw gemeente – gezocht naar specifieke prestatie-indicatoren die passend zijn bij hun eigen beleidsuitvoering. Daarbij constateren wij dat dit een lastig en soms ook moeizaam proces is. Om meer informatiewaarde uit prestatie-indicatoren te genereren, adviseren wij u een compactere set van indicatoren te hanteren (bijvoorbeeld 10-indicatoren voor alle programma's) waarbij uw gemeente door inspanningsverplichtingen ook invloed op uit kan oefenen.

Paragraaf bedrijfsvoering

De paragraaf bedrijfsvoering geeft op inzicht in de bedrijfsvoering van uw gemeente. Ter verdere versterking van het inzicht in de bedrijfsvoering hebben wij het college geadviseerd een afzonderlijk hoofdstuk te wijten aan "Interne Beheersing c.q. Rechtmatigheid". Een dergelijke verantwoording is een ontwikkeling die past in de lerende organisatie van uw gemeente. Hiermee kan uw gemeente een eerste stap richting een volwaardige verantwoording in de vorm van een "in control statement (ICS)" zetten.

"Inzicht in de mate waarin uw organisatie uw bedrijfsvoering intern beheerst is belangrijk in het kader van onze risico inschatting."

Een ICS is een verantwoording door het college over de kwaliteit van de bedrijfsvoering en de interne beheersing van de processen. Dat wil zeggen dat het college verklaart dat de interne risicobeheersings- en controlesystemen een redelijke mate van zekerheid geven dat de financiële verslaggeving geen onjuistheden van materieel belang bevat en dat deze systemen in het verslagjaar naar behoren hebben gewerkt. Verder wordt verklaard dat er geen indicaties zijn dat de betreffende interne risicobeheersings- en controlesystemen in het lopende jaar niet naar behoren zullen werken.

Overigens merken wij nog op dat binnen de lokale overheid een "Standaard ICS" nog geen gemeengoed is.

Verschillenanalyse

Het compacter maken van de analyses in de jaarrekening van de verschillen tussen begroting na wijziging en realisatie op programmaniveau waardoor de stukken leesbaarder worden (to-the-point-analyses).

2.2.3 Jaarrekening 2012 voldoet aan het meest actuele BBV

De jaarrekening 2012 voldoet aan het meest actuele Besluit begroting en verantwoording provincies en gemeenten. Wij hebben geen verslaggeving technische verbeterpunten geconstateerd die voor rapportering in aanmerking komen.

2.3 Single information Single audit (SiSa)

De procedure die uw gemeente moet naleven bij de aanlevering van de bestanden aan het CBS is niet wezenlijk gewijzigd. Uw gemeente dient in een vast, voorgeschreven stramien de gevraagde documenten aan het CBS te leveren. Op grond van het Besluit accountantscontrole decentrale overheden, artikel 5, lid 4, rapporteren wij in dit rapport over de fouten en onzekerheden van de specifieke uitkeringen die in 2012 vallen onder SiSa. Wij doen dit door opname van een tabel in bijlage 3, die ook moet worden opgenomen als er geen fouten of onzekerheden geconstateerd zijn.

Op basis van de uitgevoerde controlewerkzaamheden hebben wij vastgesteld dat de regelingen geen fouten of onzekerheden bevatten.

3. Interne (financiële) beheersing in ontwikkeling

In het najaar van 2012 hebben wij onze tussentijdse controle uitgevoerd. Onze doelstelling van deze controle is een beeld te krijgen van de mate waarin uw organisatie de bedrijfsvoering intern beheerst. Dit beeld is in belangrijke mate bepalend voor onze risico-inschatting en hiermee voor de omvang en diepgang van onze werkzaamheden die wij bij de jaarrekeningcontrole moeten uitvoeren teneinde de gewenste zekerheid te verkrijgen dat de jaarrekening géén materiële fouten bevat. In onze boardletter 2012 hebben wij de volgende samenvatting opgenomen.

Wij hebben de interim-controle 2012 voor de gemeente Zutphen uitgevoerd en afgerond. Deze interim-controle is uitgevoerd in november 2012 en is vooral gericht op de analyse en evaluatie van de interne (financiële) beheersingsomgeving en de daarin opgenomen maatregelen van interne controle. Tevens heeft deze controle als doelstelling om aandachtspunten ten aanzien van de jaarrekening 2012 te signaleren en onder uw aandacht te brengen.

Het belang van een adequate bestuurlijke aansturing (interne beheersing) neemt vanuit diverse externe ontwikkelingen (onder andere decentralisaties, bezuinigingen rijk en financiële positie verbonden partijen) steeds verder toe. Logischerwijs neemt daarmee ook het risicoprofiel van uw gemeente – zeker in combinatie met de effecten van de economische crisis op bijvoorbeeld de grondexploitatie – toe.

Wij hebben onderzoek uitgevoerd gericht op het vaststellen van de kwaliteit van de administratieve organisatie en interne controle van de belangrijkste processen in het kader van de jaarrekeningcontrole binnen uw gemeente. Daarbij hebben wij vastgesteld dat de minimaal benodigde interne beheersingsmaatregelen in opzet en bestaan aanwezig zijn om de betrouwbaarheid en rechtmatigheid van de financiële gegevens en de toelichtingen die in de jaarrekening 2012 worden opgenomen in opzet te waarborgen.

Uw gemeente bevindt zich in een ontwikkeltraject voor wat betreft de kwaliteit van de interne (financiële) beheersing. Hiertoe heeft uw college een concreet "Implementatieplan Control" opgesteld, waarmee zij laat zien dat zij het nut en de noodzaak (sense of urgency) van een adequate interne beheersing uitermate belangrijk vindt.

Veel verbeteradviezen zijn dan ook reeds door de organisatie opgepakt en hiermee is een adequate basis gelegd voor een kwalitatieve groei van de interne beheersing. Deze aanpak, geïnitieerd vanuit de directie, heeft echter nog geen weerslag kunnen krijgen op de werking en heeft u de 'vruchten nog niet kunnen plukken'. De – in onze optiek – meest relevante aandachtspunten zijn opgenomen in onze boardletter.

Het betreft met name punten ten aanzien van:

- *de autorisatie van inkoopfacturen en betaling van crediteuren, gekoppeld aan de beheersmaatregelen in het factuurscanningsproces en de –applicatie (naar aanleiding van de rapportage van de eerder uitgevoerde audit digitalisering inkoopfacturen en de IC-rapportage van december 2012 van uw gemeente);*
- *de interne beheersingsmaatregelen in de processen administratie en verslaglegging, personeel en salarissen en subsidieverstrekingen. Hierbij geldt dat in opzet en bestaan maatregelen moeten worden doorgevoerd op kwalitatief door te groeien naar het gewenste niveau;*
- *risicomanagement en het versterken van het risico denken in de organisatie, waarbij wij het college adviseren om te groeien van een ad-hoc inventarisatie bij begroting en jaarrekening naar 'real-time monitoring' van risico's als continu proces, voor de gehele organisatie en als onderdeel van de (dagelijkse) bedrijfsvoering van uw gemeente. Hierbij kunnen tevens de aan de risico's gekoppelde interne beheersmaatregelen expliciet(er) benoemd worden en waar nodig kunnen de betreffende bedrijfsprocessen hiermee in lijn gebracht worden.*

Ten aanzien van de vaststelling van de werking van de interne beheersing (AO/IC) hebben we nog niet voor alle processen een volledig beeld kunnen vormen omdat intern nog geen of niet voldoende (verbijzonderde) interne controlemaatregelen zijn uitgevoerd. Dit wordt grotendeels veroorzaakt doordat de verbijzonderde interne controle functie binnen uw gemeente zowel kwalitatief als kwantitatief achterblijft in de noodzakelijke c.q. gewenste ontwikkeling.

Voor een effectieve en efficiënte jaarrekeningcontrole 2012 betekent dit voor uw organisatie en voor ons dat voor een aantal processen nog aanvullende gegevensgerichte werkzaamheden moeten worden uitgevoerd om een volkomen beeld te krijgen over de getrouwheid en rechtmatigheid van de financiële gegevens die worden opgenomen in de jaarrekening. Met het afdelingshoofd Bedrijfsvoering zullen wij tijdig en helder communiceren over de noodzakelijke inhoud, diepgang en aard van deze aanvullende controlewerkzaamheden.

Doorkijkend naar de gewenste doorontwikkeling van de kwaliteit van de interne beheersing binnen uw gemeente adviseren wij u en uw college – mede gezien de vele externe en interne ontwikkelingen – focus en prioriteitstelling aan te brengen. Zeker in deze tijd moeten gemeenten keuzes maken voor wat betreft de inzet van capaciteit. Des te meer is dit belangrijk omdat er veel ontwikkelingen afkomen op uw gemeente (zoals ontwikkeling verbonden partijen, de drie decentralisaties in het sociale domein, de verdergaande bezuinigingen en de ontwikkeling van de grondexploitaties).

Voor de komende periode is het zaak genoemde punten ter hand te nemen, inclusief het benoemen van deadlines waarbinnen de verbeteringen dienen te zijn geëffectueerd en de voortgang ervan te monitoren.

12

28 mei 2013

3100057812/0831/av/ws13

Voor gedetailleerde informatie verwijzen wij u naar onze boardletter 2012 d.d. 6 januari 2013.

Follow-up adviespunten bij jaarrekeningcontrole

Wij hebben geconstateerd dat uw organisatie inmiddels de nodige acties heeft uitgezet om de hierboven genoemde verbeterpunten te implementeren.

4. Bevindingen jaarrekeningcontrole 2012

4.1. Evaluatie van fouten en onzekerheden

Hieronder geven wij de belangrijkste getrouwheids- en rechtmatigheidsbevindingen weer.

Fouten

Wij hebben de volgende (ongecorrigeerde) fouten geconstateerd die de rechtmatigheid, het getrouwe beeld en het resultaat beïnvloeden.

Fouten	Getrouw beeld	Rechtmatigheid	Invloed resultaat
Onrechtmatige financiële beheershandeling zonder direct financieel effect	€ 0	€ 870.195	€ 0
Totaal fouten	€ 0	€ 870.195	€ 0

De geconstateerde fout betreft onrechtmatigheden in het kader van het Besluit aanbestedingsregels voor overheidsopdrachten voor een bedrag van € 870.195. In een tiental situaties van opdrachten tot levering c.q. diensten zijn in 2012 de voorgeschreven Europese aanbestedingsregels niet nageleefd. De geconstateerde fout ligt binnen de marge om tot goedkeuring over te gaan. Daarnaast hebben wij in diverse situaties vastgesteld dat uw organisatie diensten overeenkomt met derden die formeel vallen onder de 2b-categorie van de EU-regels. Hiervoor geldt een beperkt regime van voorschriften zoals een meldingsplicht van gunning. In een aantal van deze 2b opdrachten heeft uw gemeente niet aan deze voorschriften voldaan. Conform de inhoud van de kadernota rechtmatigheid hoeven wij de fouten, die vallen onder 2b opdrachten, niet in onze oordeelsvorming mee te nemen.

Wij hebben het college en de directie geadviseerd op korte termijn adequate maatregelen te treffen om de naleving van de Europese aanbestedingsregels stringenter te waarborgen binnen uw gemeente. Hierbij is het noodzakelijk dat meer dan nu het geval is, de budgethouders de expertise van uw inkoopfunctie tijdig inschakelen.

Onzekerheden

Bij onze controle hebben wij geen onzekerheden in de getrouwheid en rechtmatigheid geconstateerd die voor rapportering in aanmerking komen.

14

28 mei 2013

3100057812/0831/av/ws13

Gecorrigeerde getrouwheidsfouten

Wij rapporteren u de gecorrigeerde getrouwheidsfouten, zoals deze tijdens de controle van de jaarrekening zijn doorgevoerd. Voor 2012 hebben wij de volgende financiële correcties laten doorvoeren:

- Treffen van een verliesvoorziening voor het complex 't Meijerink voor een bedrag van € 378.000.
- Opname van een verplichting voor te betalen BTW voor een bedrag van € 750.000.

Verder hebben wij een aantal presentatietechnische aanpassingen aangegeven teneinde te voldoen aan de formele verslaggevingseisen van het Besluit begroting en verantwoording (Bbv) en/of om de transparantie van de jaarverslaggeving verder te verbeteren.

Begrotingsrechtmatigheid

Het begrotingscriterium is verder verfijnd en uitgewerkt in de Kadernota 2012 van de commissie Bbv (voorheen het Platform Rechtmatigheid). In het kader van de begrotingsrechtmatigheid moet gekeken worden naar de lasten-overschrijdingen per programma. Deze lastenoverschrijdingen moeten goed herkenbaar in de jaarrekening zijn opgenomen. In de programmarekening in de jaarrekening 2012 blijkt duidelijk de begrotingsafwijking per programma. In de paragraaf 'begrotingsrechtmatigheid' in de jaarrekening zijn de bevindingen ten aanzien van het begrotingscriterium opgenomen. Hiermee legt uw gemeente op een adequate wijze verantwoording af over de rechtmatigheid van de lasten en de kredieten.

Daarnaast moet de accountant in het verslag van bevindingen deze lastenoverschrijdingen, waarvan het college in de jaarrekening aan moet geven dat ze nog dienen te worden geautoriseerd, aan de orde stellen. Extra lasten die worden gemaakt omdat extra opbrengsten daarvoor de ruimte bieden terwijl deze extra lasten niet direct zijn gerelateerd aan de extra opbrengsten, en waarbij de raad nog geen besluit heeft genomen over de aanwending van deze extra opbrengsten, zijn onrechtmatig.

In totaal heeft uw gemeente € 150,0 miljoen aan lasten begroot (na wijziging) tegenover € 147,9 aan werkelijke lasten. In totaal een overschrijding van € 2,1 miljoen (1,4%). Aan baten had uw gemeente een bedrag van € 130,8 miljoen begroot (na wijziging) tegenover € 137,9 miljoen aan werkelijke baten. In totaal een hogere realisatie aan baten van € 7,1 miljoen (5,4%).

In het kader van de begrotingsrechtmatigheid moet gekeken worden naar de lasten-overschrijdingen per programma. Op 5 van de 15 programma's (inclusief algemene dekkingsmiddelen) is een begrotingsoverschrijding op de lasten te constateren.

Deze is in te delen in de onderstaande categorie, zoals ook genoemd in Kadernota van de commissie BBV.

Lastenoverschrijding programma	Begrotings- afwijking	Onrechtmatig, telt niet mee	Onrechtmatig , tel wel mee
Programma 1 Bestuur Overschrijding € 176.000	Past binnen het beleid en komt voort uit naleving Bbv voorschriften	V	
Programma 4 Verkeer en vervoer Overschrijding € 48.000	Past binnen het beleid	V	
Programma 6 Ruimtelijke Ordening en wonen Overschrijding € 1.235.000	Past binnen het beleid en komt voort uit naleving Bbv voorschriften	V	
Programma 14 De Mars Overschrijding € 3.427.000	Gedekt door hogere baten	V	
Programma 15 Algemene dekkingsmiddelen Overschrijding € 993.000	Gedekt door hogere baten	V	

In de jaarrekening is een afzonderlijke paragraaf "begrotingsrechtmatigheid" opgenomen. Hierin worden bovengenoemde afwijkingen toereikend toegelicht en verklaard.

Vastgesteld kan worden dat de lastenoverschrijdingen voldoen aan een of meerdere criteria uit de Kadernota. Hierdoor hebben deze lastenoverschrijdingen geen gevolgen voor de strekking van de controleverklaring.

Overzicht stand van zaken kredieten

In de paragraaf 'begrotingsrechtmatigheid' is opgenomen dat op 8 kredieten sprake is van een noemenswaardige overschrijding. Deze overschrijdingen zijn passend binnen het bestaande beleid danwel worden gecompenseerd door direct gerelateerde hogere baten. Hierdoor hebben deze overschrijdingen geen gevolgen voor de strekking van onze controleverklaring.

5. Analyse resultaat 2012

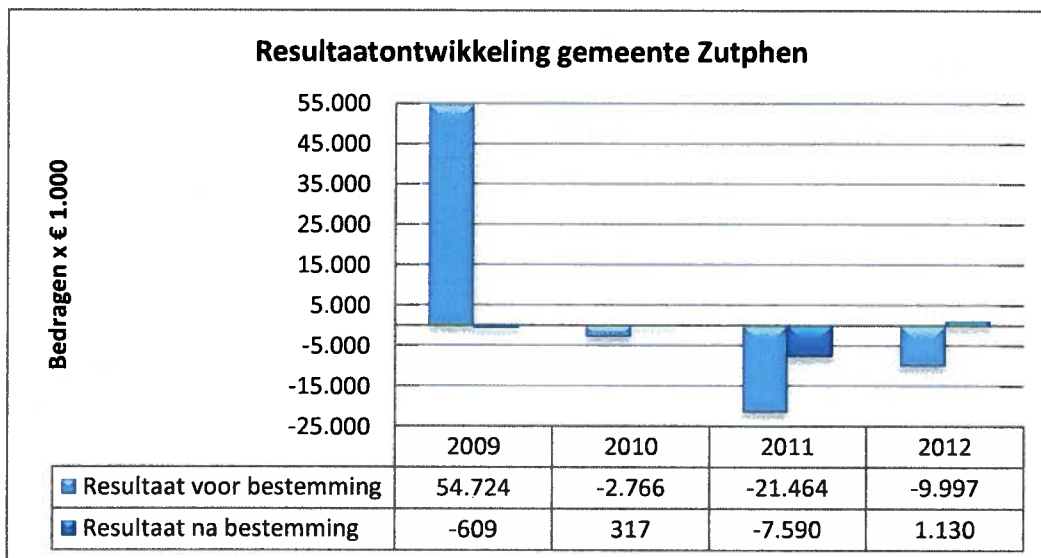
5.1. Resultatenoverzicht 2012

Het feitelijke saldo van baten en lasten in een jaar wordt weergegeven als resultaat vóór bestemming. Daarnaast kent de gemeente ook het resultaat ná bestemming. Dit is het resultaat vóór bestemming plus of min de door de raad al goedgekeurde (tussentijdse) resultaatbestemmingen. Deze bestemmingen bestaan uit in de loop van het jaar gedane onttrekkingen uit reserves minus de tussentijdse stortingen in reserves. De stortingen in dan wel onttrekkingen aan reserves vinden plaats op basis van door u genomen besluiten. Het resultaat ná bestemming is dus mede het gevolg van de politieke besluitvorming.

Concreet betekent dit voor uw gemeente het volgende:

Exploitatieresultaat 2012		x € 1.000
De totale baten van uw gemeente bedragen:	137.896	
De totale lasten van uw gemeente bedragen:	147.893	
Het tekort bedraagt ("resultaat vóór bestemming"):		9.997
Gedurende het jaar heeft u al voor diverse zaken besloten gelden te reserveren. Deze gelden zijn in de reserves gestort:	78.665	
Tevens hebt u besloten tot het dekken van diverse uitgaven uit reserves. Over het boekjaar betreft dit:	89.792	
Per saldo gedurende het jaar onttrokken aan reserves:		11.127
Resultaat ná bestemming (voordelig):		1.130

Hierna geven wij een overzicht van de ontwikkeling van het resultaat van 2009 tot en met 2012 (x € 1.000):

Begroot na wijziging was een resultaat begroot voor 2012 van nihil. In uw jaarstukken 2012 is in paragraaf 4.2.1. "Analyse van het resultaat" (op hoofdlijnen) en in de paragraaf 'toelichting op de programmarekening' (gedetailleerd) op een toereikende wijze inzicht gegeven in de afwijkingen en de daaraan ten grond liggende oorzaken.

5.2. Nog te bestemmen resultaat juist in de balans opgenomen

Het nog te bestemmen resultaat bedraagt over 2012 € 1,1 miljoen voordelig (2011: 7,6 miljoen nadelig). In de balans is dit bedrag conform de verslaggevingsvoorschriften afzonderlijk opgenomen.

6. Grondexploitatie 2012

6.1. Verloop voorraden grond nader toegelicht

De bouwgrondexploitatie is een wezenlijk onderdeel van de financiële gang van zaken binnen uw gemeente. De stand van de voorraden onderhanden werk (inclusief niet in exploitatie genomen bouwgronden) bedraagt ultimo 2012 netto € 29,9 miljoen tegenover € 26,6 miljoen voorgaand jaar.

In paragraaf "Grondbeleid" in het jaarverslag 2012 geeft uw gemeente inzicht in het verloop van de grondexploitatie, de (verwachte) resultaten vanuit de grondexploitatie, de toekomstige ontwikkelingen en de stand van de voorzieningen voor verliesgevende complexen. In de volgende paragrafen gaan wij op een aantal belangrijke punten nader in.

6.2. Actualisatie kostprijscalculaties tijdig en juist plaatsgevonden

Vanwege de financiële crisis en de mogelijke gevolgen daarvan op de waardering van de grondpositie is het uitermate belangrijk dat uw gemeente beschikt over jaarlijks geactualiseerde kostprijscalculaties. Bij onze controle hebben wij vastgesteld dat alle grondexploitatiecomplexen begin 2013 (per peildatum 31 december 2012) geactualiseerd zijn. Per complex is dus een actuele en bijgestelde resultaatprognose aanwezig evenals een risico-inventarisatie van de nog niet in exploitatie genomen gebieden.

De vorming van en de toevoegingen aan de verliesvoorzieningen zijn grotendeels het gevolg van de crisis op de vastgoedmarkt. Uit het onderzoek "Financiële effecten van de vastgoedcrisis bij gemeentelijke grondbedrijven", dat in opdracht van de Ministeries van Infrastructuur en Milieu en van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en in opdracht van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten is uitgevoerd door Deloitte, blijkt dat de vastgoedmarkt één tot twee jaar later reageert op verslechtering dan wel verbetering van economische omstandigheden (planning). Het effect van verslechterde economische omstandigheden komt tot uiting in het wijzigen van programma's, het naar achter schuiven van de grondopbrengsten en de daling van (grond)prijzen.

Zoals ook al eerder verwoord heeft ook uw gemeente te kampen met deze ontwikkelingen. Hierdoor is het vormen van en het toevoegen aan verlies-voorzieningen noodzakelijk op grond van het gehanteerde voorzichtigheidsbeginsel vanuit het Bbv. De boekwaarde van de diverse grondcomplexen (in exploitatie en niet in exploitatie) wordt hiermee in overeenstemming gebracht met de verwachte marktwaarde dan wel de huidige bestemming of situatie.

Wijze van beoordeling van de complexen en gronden

Wij hebben de complexen en gronden beoordeeld door de boekwaarde te vergelijken met de verwachte opbrengstwaarde. De verwachte opbrengstwaarde voor niet in exploitatie genomen gronden is de directe verkoopwaarde op de vrije markt. De verwachte opbrengstwaarde voor de complexen in exploitatie is de toekomstige winstwaarde van het complex, gebaseerd op de calculatie die door de planeconomen van de gemeente is voorbereid.

Wij nemen bij de beoordeling van de calculatie in aanmerking of de gehanteerde uitgangspunten redelijk, realistisch en in zijn overeenstemming met hetgeen in de huidige situatie gebruikelijk is.

Bij onze jaarrekeningcontrole 2012 hebben wij vastgesteld dat de door uw gehanteerde parameters voor kosten- en opbrengstenstijgingen, faseringen, uitgften etc. aanvaardbaar en realistisch zijn op basis van hetgeen momenteel gebruikelijk is. De mogelijke effecten daarvan zijn op een juiste wijze doorgerekend in de calculaties en vervolgens verwerkt in de jaarrekening 2012. In de volgende paragraaf gaan wij wel nader in op een aantal belangrijke aandachtspunten waarbij wij risico's zien die vragen om een continue monitoring en waar nodig een toekomstige bijstelling of bijsturing van de verwachte complexresultaten.

6.3. Risico's in uw grondexploitaties goed monitoren

Tijdens de jaarrekeningcontrole 2012 hebben wij specifieke aandacht besteed aan de complexen Leesten-Oost en Noorderhaven. Bij deze projecten hebben wij onze vastgoedexperts van Deloitte Real Estate ingeschakeld. Onderstaand gaan wij in op de belangrijkste door ons geconstateerde risico's, waarvoor wij uw aandacht vragen.

Leesten-Oost

Leesten-Oost is een omvangrijk complex en heeft per 31 december 2012 een boekwaarde van afgerond € 17,2 miljoen. Naar aanleiding van onze controle stellen wij vast dat de waardering zoals opgenomen in de jaarrekening juist is. Wel hebben wij risico's gesignaleerd op het gebied van de fasering van de opbrengsten, het gehanteerde kostenstijgingspercentage, de geraamde opbrengstenstijging en de plankostenraming. Uw gemeente onderkent deze risico's ook en heeft deze meegenomen in de risicobeschouwing in de paragraaf weerstandsvermogen. Wij hebben het college geadviseerd deze risico's adequaat te monitoren en hierop actie te ondernemen indien noodzakelijk.

Noorderhaven

Noorderhaven is eveneens een omvangrijk complex en heeft per 31 december 2012 een boekwaarde van afgerond € 9,5 miljoen. Naar aanleiding van onze controle stellen wij vast dat de waardering zoals opgenomen in de jaarrekening juist is. Wel hebben wij risico's gesignaleerd op het gebied van het gehanteerde kostenstijgingspercentage en de plankostenraming. Uw gemeente onderkent deze risico's ook en heeft deze meegenomen in de risicobeschouwing in de paragraaf weerstandsvermogen. Wij hebben het college geadviseerd deze risico's adequaat te monitoren en hierop actie te ondernemen indien noodzakelijk.

7. Financiële positie

7.1 Algemene beschouwing

In de verslaggevingsregels van gemeenten, het Bbv, wordt een duidelijk onderscheid gemaakt tussen resultaatbepaling en resultaatbestemming. Als onderdeel van de resultaatbepaling mogen geen mutaties in het eigen vermogen plaatsvinden. De mutaties in het eigen vermogen vinden plaats door middel van de resultaatbestemming.

In onderstaand overzicht hebben wij de mutaties weergegeven:

Ontwikkeling eigen vermogen	*€ 1.000
Stand van de reserves per 1 januari 2012	€ 91.537
Nog te bestemmen resultaat 2012	€ 1.130
Per saldo onttrokken aan de reserves ten gunste van de programmarekening.	-/- € 11.127
Stand van de reserves per 31 december 2012	€ 81.540

Voor een inzicht in de financiële structuur van uw gemeente geeft de balans per jaar-ultimo de volgende samenvatting:

Bedragen * € 1.000	2012	2011
Reserves	80.410	99.127
Nog te bestemmen resultaat	1.130	- 7.590
Voorzieningen	2.985	2.364
Schulden op lange termijn	116.327	122.362
Beschikbaar op lange termijn	200.852	216.263
Bedragen * € 1.000	2012	2011
Vaste activa	186.527	198.517
Vorraden	30.276	26.560
Vastgelegd op lange termijn	216.803	225.077
Tekort aan beschikbare middelen op lange termijn	-/-15.951	-/- 8.814

Ultimo 2012 was sprake van een tekort van op lange termijn beschikbare middelen van afgerond € 16,0 miljoen, tegenover een tekort van € 8,8 miljoen ultimo 2011.

Het tekort heeft uw gemeente kortlopend gefinancierd door kasgeldleningen (€ 18 miljoen per 31 december 2012). Hiervoor is bewust gekozen. We hebben het college geadviseerd de renteontwikkelingen nauwlettend te monitoren, zodat tijdig op belangrijke wijzigingen geanticipeerd kan worden. Verder leidt bovenstaande er toe dat de kasgeldlimiet in het laatste kwartaal 2012 is overschreden.

7.2 Ontwikkeling reservepositie

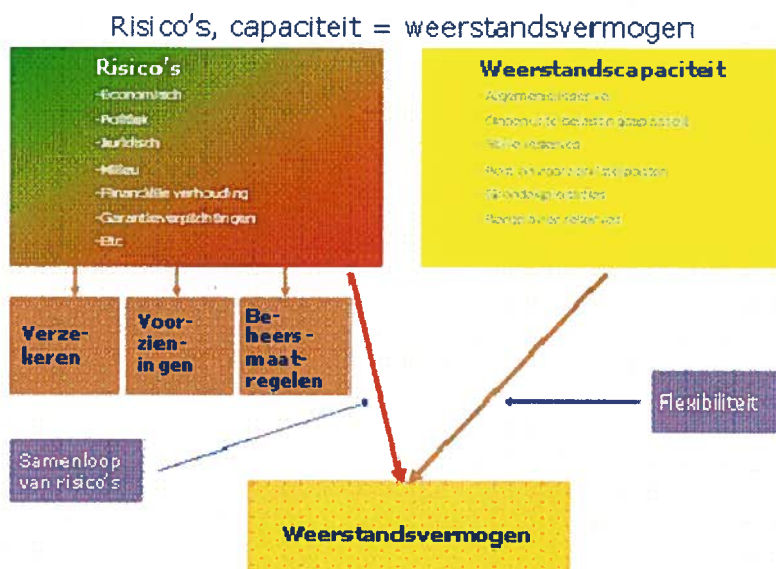
Het totaal van de reserves (inclusief resultaatbestemming) ultimo 2012 van uw gemeente bedraagt € 81,5 miljoen tegenover € 91,5 miljoen ultimo 2011. Dit is 35,1% van het balanstotaal (2011: 38,1% van het balanstotaal). Conform voorgaande jaren neemt het eigen vermogen van uw gemeente behoorlijk af vanwege de onttrekkingen uit de diverse reserves.

Wij merken hierbij op dat op de reserves (zowel algemeen als bestemmingsreserves) "claims" rusten vanuit zowel de begroting als vanuit reeds genomen besluiten. In de toelichting op de reserves zijn deze adequaat toegelicht.

Uiteraard vormt uw reservepositie -als weerstandscapaciteit- een belangrijk onderdeel voor de beschouwing van uw weerstandsvermogen. Het weerstandsvermogen is van belang om eventuele toekomstige financiële tegenvallers op te vangen. In de volgende paragraaf gaan wij daar nader op in.

7.3 Ontwikkeling weerstandsvermogen

Het weerstandsvermogen bestaat uit de relatie tussen de beschikbare weerstandscapaciteit en de benodigde weerstandscapaciteit vanwege ingeschatte risico's. Onderstaand schema geeft aan welke onderdelen hierbij een belangrijke rol spelen.

In de paragraaf Weerstandsvermogen van uw jaarverslag bent u nader ingegaan op de weerstandscapaciteit in relatie tot de risico's waarvoor geen voorzieningen zijn gevormd of verzekeringen zijn afgesloten.

In het jaarverslag 2012 heeft uw gemeente een risico-inventarisatie uitgevoerd. In tegenstelling tot voorgaande jaren heeft dit jaar voor het eerst ook een kwantificering van de risico's plaatsgevonden. Dit is een positieve ontwikkeling. Deze kwantificering heeft geleid tot een berekend maximaal financieel gevolg totaal alle risico's van € 24,2 miljoen. Op basis van de geïnventariseerde risico's is een simulatie uitgevoerd. Uit de risico-simulatie blijkt dat het voor 90% zeker is dat alle risico's kunnen worden afgedekt met een bedrag van € 6.677.000. Dit is de benodigde weerstandscapaciteit.

De totale beschikbare weerstandscapaciteit bestaande uit de algemene reserve (niet geblokkeerd deel), de onbenutte belastingcapaciteit, restantraming onvoorzien, reserve exploitatieresultaten grondbedrijf) is becijferd op € 8.529.000.

De ratio weerstandsvermogen (beschikbare weerstandscapaciteit/benodigde weerstandscapaciteit) komt daar mee op 1,28. Dit betekent dat uw gemeente met de huidige beschikbare weerstandscapaciteit voldoende in staat is financiële tegenvallers als gevolg van het optreden van risico's op te vangen. Wij merken hierbij nog op dat de mogelijke risico's vanuit de diverse toekomstige transitie (Participatie, Jeugdzorg en AWBZ) hierin niet zijn meegenomen. Dit omdat uw gemeente het voornemen heeft uitgesproken deze toekomstige taken budgettair-neutraal uit te voeren.

Dit neemt niet weg dat alertheid voor de komende periode geboden is. De komende periode komt een groot aantal ontwikkelingen op uw gemeente af. Denk hierbij aan de verdere decentralisatie van de overheidstaken, de gevolgen van de economische crisis en de krimp en de vertragingen in de grondexploitatie. Een andere belangrijke factor die hierbij in ogenschouw moet worden genomen vormt de toenemende kans op financiële risico's vanuit de diverse verbonden partijen waarin uw gemeente participeert en (deels) verantwoordelijk voor is.

In de paragraaf weerstandsvermogen van uw jaarverslag is bovenstaande op een toereikende wijze toegelicht. Dit is een belangrijke verbetering in de kwaliteit van de jaarstukken.

23

28 mei 2013

3100057812/0831/av/ws13

8. Ter afsluiting

Wij vertrouwen erop u met de uitvoering van onze werkzaamheden, uitmondend in ons oordeel bij de jaarrekening en deze rapportage, van dienst te zijn geweest. Indien gewenst zijn wij graag bereid tot het geven van een nadere toelichting. U kunt hiervoor contact opnemen met ondergetekende of mevrouw drs. A. Jacobs RA.

Hoogachtend,

Deloitte Accountants B.V.

drs. M. Krip RA

Bijlage 1: Verplichte onderwerpen van onze rapportage

Onze onafhankelijkheid is gewaarborgd

De voorschriften in het kader van onafhankelijkheid zijn binnen de Nederlandse Beroepsorganisatie van Accountants (NBA) opgenomen in de "Nadere voorschriften inzake onafhankelijkheid van de openbaar accountant" (hierna: NVO) en vormen een belangrijk onderdeel van het 'normenkader' waaraan een accountant moet voldoen. De naleving van de NVO is binnen de organisatie van Deloitte ingebed.

Op basis van onze toetsing aan het 'normenkader' en waar nodig aanvullend getroffen maatregelen concluderen wij dat onze onafhankelijkheid als certificerend accountant bij uw gemeente in 2012 voldoende is gewaarborgd.

Frauderisico

Van de accountant wordt op grond van de regels van de beroepsorganisatie (NBA) een professioneel-kritische houding verwacht ten aanzien van afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude in de jaarrekening. Ter invulling van deze professioneel-kritische houding zal de accountant een inschatting moeten maken van de frauderisico's, zich een beeld moeten vormen van de maatregelen van interne beheersing die de organisatie heeft getroffen om mogelijke fraudes van materieel belang te voorkomen en moeten bezien of deze maatregelen effectief zijn.

Wanneer sprake is van een aanwijzing voor fraude, dan zal de accountant dit moeten communiceren met, afhankelijk van de aard van de fraude, de direct leidinggevende, de directie, het college en, in sommige gevallen (fraude in de top van de organisatie) en wanneer onvoldoende herstelwerkzaamheden worden ondernomen, de raad.

Als onderdeel van onze controle hebben wij, bij zowel ons pre-audit gesprek als de bespreking van de jaarstukken 2012, de directie en het college verzocht inzicht te geven in de eigen inschatting van het risico dat de jaarrekening een materiële afwijking zou kunnen bevatten als gevolg van fraude, in de aard, omvang en frequentie van deze inschattingen, het proces dat de directie daarbij hanteert, alsook de communicatie daarover met het personeel en met het toezichthoudend orgaan (i.c. de raad).

Tijdens deze gesprekken hebben de directie en het college aangegeven zich bewust te zijn van frauderisico's en voorbeelden gegeven van de manier waarop zij deze beheerst. Tegelijkertijd stellen wij vast dat het maken en/of periodiek actualiseren van gerichte frauderisicoanalyses geen zichtbaar onderdeel vormt van de interne beheersingsomgeving. Wij hebben geadviseerd dit punt in 2013 op te pakken en mee te nemen in de pre-audit bespreking met de auditcommissie.

25

28 mei 2013

3100057812/0831/av/ws13

De huidige economische ontwikkelingen kunnen voor bedrijven, instellingen en hun werknemers leiden tot verhoogde prikkels of gelegenheden tot het doen van of meewerken aan fraude.

Gelet op het belang van een risicoanalyse die is toegespitst op de huidige economische ontwikkelingen en actuele interne beheersing attenderen wij u graag op onze folder 'Frauderisicoanalyse door directie en toezichthoudend orgaan' (beschikbaar via: <http://actueel.deloitte.nl/diensten/accountancy/frauderisicoanalyse-door-directie-en-toezichthoudend-orgaan>) en adviseren het proces van periodieke frauderisicoanalyses een vast onderdeel te laten uitmaken van het interne controlesysteem dat erop is gericht bedrijfsrisico's te onderkennen, het belang en de waarschijnlijkheid daarvan in te schatten en het daarop toespitsen van de interne beheersing.

Om invulling te geven aan de eerdergenoemde verplichting hebben wij een fraudediscussie gevoerd binnen het controleteam en met het management van uw gemeente, waarbij wij de nadruk hebben gelegd op de eventuele mogelijkheden van materiële onjuistheden als gevolg van fraude in de jaarstukken en op preventieve maatregelen daarbij. Van het college hebben wij de bevestiging ontvangen dat er geen onregelmatigheden zijn geconstateerd.

Daarnaast hebben wij conform onze beroepsregels zelfstandig werkzaamheden uitgevoerd die erop waren gericht om het risico van het "omzeilen" van de interne beheersingsmaatregelen door het management te detecteren. Tevens hebben wij specifieke controles uitgevoerd op memoriaalboekingen, controles van schattingen en zijn wij alert geweest op significante en ongebruikelijke transacties.

Geen aanwijzingen dat er sprake is geweest van materiële fraude

Hoewel wij, zoals hiervoor beschreven, een kritische houding hebben ten opzichte van risico's van fraude in de jaarrekening, merken wij op dat onze controle niet specifiek gericht is op het ontdekken van fraude. Tijdens de uitvoering van onze controle van de jaarrekening 2012 hebben wij geen aanwijzingen verkregen dat er sprake is geweest van fraude.

Betrouwbaarheid en continuïteit geautomatiseerde gegevensverwerking

Onze jaarrekeningcontrole is gericht op het geven van een oordeel omtrent de jaarrekening zelf en is niet primair gericht op het doen van uitspraken omtrent de betrouwbaarheid en de continuïteit van de geautomatiseerde gegevensverwerking als geheel of van onderdelen daarvan. Onze bevindingen daaromtrent raken dan ook slechts die onderdelen die wij onderzocht hebben, wat wil zeggen dat wij ter zake geen volledigheid pretenderen. Hiervoor is een specifiek daarop gericht onderzoek noodzakelijk.

26

28 mei 2013

3100057812/0831/av/ws13

Bijlage 2: Overzicht niet-gecorrigeerde controleverschillen

Niet-gecorrigeerde controleverschillen	Soort	Invloed op het eigen vermogen	Invloed op het resultaat
Diverse posten boven rapporteringstolerantie niet van toepassing	Fout	€ 0	€ 0
Diverse posten beneden rapporteringstolerantie niet van toepassing	Fout	€ 0	€ 0
Totaal fouten			€ 0
Niet van toepassing	Onzekerheid		€ 0
Totaal onzekerheden			€ 0
Totaal fouten en onzekerheden		€ 0	€ 0

Bijlage 3: Overzicht fouten en onzekerheden SiSa 2012

Nr.	Specifieke uitkering	Fout of onzekerheid	Financiële omvang	Toelichting
D9	Onderwijsachterstandenbeleid 2011 – 2014 (OAB)	NVT	€ 0	-
E11B	Nationaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit (NSL) Sisa tussen mede-overheden	NVT	€ 0	-
E26	Spoorse doorsnijdingen tranche1	NVT	€ 0	-
E27B	Brede doeluitkering verkeer en vervoer SiSa tussen medeoverheden	NVT	€ 0	-
F6	Besluit subsidies herstructurering Topprojecten bedrijventerreinen (TOPPER-regeling)	NVT	€ 0	-
G1C-1	Wet sociale werkvoorziening (Wsw) Gemeentedeel 2012	NVT	€ 0	-
G1C-2	Wet sociale werkvoorziening (Wsw)	NVT	€ 0	-
G2C-1	Gebundeld uitkering op grond van artikel 69 WWB gemeentedeel 2012	NVT	€ 0	-
G2C-2	Gebundeld uitkering op grond van artikel 69 WWB totaal 2011 (gemeenten inclusief deel gemeenschappelijke regelingen)	NVT	€ 0	-
G3C-1	Besluit bijstandsverlening zelfstandigen 2004 (exclusief levensonderhoud beginnende zelfstandigen) Gemeentedeel	NVT	€ 0	-
G3C-2	Besluit bijstandsverlening zelfstandigen 2004 (exclusief levensonderhoud beginnende zelfstandigen) Totaal 2011	NVT	€ 0	-
G5C-1	Wet Participatiebudget (WPB) gemeentedeel 2012	NVT	€ 0	-
G5C-2	Wet Participatiebudget (WPB) totaal 2011 (gemeenten inclusief deel gemeenschappelijke regelingen)	NVT	€ 0	-
H10-2010	Brede doeluitkering Centra voor Jeugd en Gezin (BDU CJG)_ Hernieuwde uitvraag 2008 tot en met 2011	NVT	€ 0	-
	Totaal	NVT	€ 0	-